

A NOSA ORTOGRAFÍA

Sobre o emprego do apóstrofo

Cousa moi importante e o tratar de fixar a ortografía da nosa fala. N'oustante as dificultades que n'elo hai, atrevémonos a dar a nosa opinión, cinguíndonos polo de hoxe a un punto concreto esometén-

donos ó fallo dos escritores rexionás, ós que toca dicir si vamos ou non por bo camiño.

Hastra o día cada un escribeu como lle veu ás mentes, y-esto non pode ser. É tan arbitraria a nosa ortografía que si fundándonos en textos dos literatos do país quixéramos formar unha escolleita de regras de escritura, sería conto de nunca acabar y-habería para todol-os gustos.

¿Non se pode poñer máis n'esa anarquía? ¿non se pode reducir esa tan vasta multipricidade de normas gráficas?

Coidamos que sí, y-a tal fin deben ir os esforzos dos que se xuzguen capaces para tratar da cuestión.

Non se cre o autor de estas liñas unha auto-

ridade na materia, nin moito menos: da o seu parecer como un profano e deixa que os doutos falen, si queren.

Imos tocar hoxe un punto ben interesante: o emprego do *apóstrofe*, do que tanto se veu e ven abusando entre nos.

Proba de este abuso é que tal sino admiteno inda as palabras seguintes:

- 1.º A preposición *de*.
- 2.º Os pronomes proclíticos *me, te, se, che, lle*.
- 3.º A palabra *que* calqueira que sexa a sua función gramatical.
- 4.º A preposición *con* ó perdel-o *n* diante os artigos determinante ou indeterminante e tamén diante os pronomes personás *el=il, ela, elo* y-os demostrativos.
- 5.º O Advverbio *non* ó reducirse a *n* diante os verbos que empezan por vocal e diante os pronomes *o, a, os, as*.
- 6.º A preposición *en* ó reducirse a *n* diante os artigos, os adxetivos y-os pronomes que empezan por vocal.
- 7.º Y-en xeneral, as palabras proclíticas (nomes, adxetivos, pronomes, verbos, advverbios, preposicións, conxuncións e interxeccións formando entidade fonética cō palabra seguin-

te) cando van ante vocal, especialmente si ésta é igual á final de aquelas.

Como se ve, variadísimo é o emprego do apóstrofo, dando orixe a unha escritura de práctica moi difícil y-a unha lectura non mais doada.

Compre agora que estudemos un por un os casos ditos, para si o apóstrofo pode ou non deixar de usarse, atendendo a razóns puramente gramaticas e tamén á mor facilidade tanto para o que escribe como para o que le.

Primeiro caso.—Non coidamos necesario o emprego do apóstrofo cã preposición *de*.

Esta preposición dou lugar, cõ articulo determinante, ás contraicións *do, da, dos, das*, que escribiron, e inda algúns escriben, *d'o, d'a, d'os, d'as*. ¿Para que esté apóstrofo, como non sexa para dificultar a lectura y-a escritura? Os mais dos autores tiveron xa o bo acordo de suprimillo. Os portugueses non-o empregan. En castelán tampouco se escribe *d'el*.

Nos demais casos en que a preposición *de* antepónse a unha vocal, non hai mor dificultade en que aquela se conserve íntegra.

Folga a discusión cando a palabra que sigue empeza por *e*. Para os efectos da pronunciaçión ¿que mais ten escribir *hei d' estar all* que *hei de estar all*?

No tocante ás palabras que empezan por outra vocal que non sexa *e*, tampouco se precisa o apóstrofo.

Abonde como exemplo o seguinte cantar popular, que damos escrito cã ortografía tradicional:

•Si chove deixa chober,
si orballa deixa orballar,
qu'eu ben sei *d'un* abriguño,
onde m'hei *d'ir* abrigar•.

Podamos agora os dous derradeiros versos na ortografía que preconizamos, y-ouservemos que a pronunciaçión ven a sei-a mesma:

•que eu ben sei *de un* abriguño
onde me hei *de ir* abrigar•.

O *e* n'este caso, coma n'outros semellantes, é ausorvido y-escurecido pol-a vocal da palabra seguinte, debido a mor sinificaciõn que esta palabra ten sempre, faguéndose esto de seu, sin precisión de indicalo na escritura. Y-a mais de ser así ¿acaso non val nada a comenencia de conservar enteiras as palabras, en

atençión á comodidade ortográfica y-á facilidade para o leitor?

Segundo caso.—Canto acabamos de dicir pode aplicarse õs pronomes proclíticos *me, te, se, che, lle*. Así pois, escribiráse: *non m' atentes, cando te atope, non se apure, non che ha de valer, non lle andes con voltas*.

Por esceciõn, cando as formas *me, che, lle* anteceden õs pronomes *e, a, os, as*, convén escribilas elidindo o *e* e faguendo unha soia palabra co-istos, así: *mo, ma, mos, mas, cho, cha, chos, chas; llo, lla, llos, llas*. Exemplos: *cando me levou, sempre que llo dixen, nunca chas pideu, xa llo recomendé; colleumo, dou-chas, mandoullo*. Trátase de contraicións análogas ás de preposición y-articulo *do, da, dos, das*. Probad o innecesario do apóstrofo para éstas ¿a qué conservalo nas outras?

Pero cando as diás formas *me, che, lle*, pospostas inmediatamente õ verbo, anteceden õs artigos *o, a, os, as*, non deben sufrir elisión. A razón é que os mentados pronomes forman cõ verbo unha soia palabra, cuya integridade é mester respetar, y-os artigos son palabras distantas que van aparte. Exemplos: *axustoulle as contas, mandoume o libro*.

No seguinte cantar popular—que ten música especial denotada pol-a dislocaciõn do acento na palabra *polainá*—pode verse un exemplo ben craro do que derradeiramente deixamos establecido:

•Asentáchesme a polainiña,
asentáchesme a polainá,
asentáchesme de este lado
que do outro non che está•

Terceiro caso.—A palabra *que* nas suas varias funciõs gramaticas veuse usando ordinariamente con apóstrofo, inda que non faltan exemplos do contrario, en especial cando se emprega con sentido interrogativo ou escramativo.

Dita palabra *que* considerada foneticamente pode ser tónica ou átona.

No primeiro caso non debe perdel-o *e*, única vocal onde ha recael-o acento. Suprimir este *e* sería igual que desfacer-a palabra ou trocalle de natureza. O correito é escribir: ¿*qué hora é? ¿qué andrónnas tras! non sei que andaba buscando*.

E no segundo caso, ven a reducirse a unha

proclítica, á que pode aplicárselle o que xa dixemos da preposición *de*.

Si non está xustificada a elisión do *e* de *que*, tampouco ten razón de ser nos seus compostos.

Cuarto caso.—A preposición *con* alíterase formando as seguintes combinacións, que primeiro escribiremos fonéticamente, para ver logo, como resultado do esame e comparanza das mesmas, de que xeito convén representalas:

Cô articulo determinante da *co*, *coa*=*ca*, *cos*, *coas*=*cas*.

Cô indeterminante da *cun*, *cunha*, *cus*, *cunhas*.

Côs pronomes personais *el*=*il*, *ela*, *elo* da *coél*=*coil*, *coéla*, *coélo*.

Côs demostrativos da *coéste*=*coíste*, *coése*=*colse*, *coaquel*=*coaquil*.

En todas-as combinacións anteditas o que pesa fundamentalmente é que a preposición *con* perde o *n*.

Xunta a forma *co* xunta cós artigos *o*, *a*, *os*, *as*, outíxose *co o*=*cô*, *co a*=*cá*, *co os*=*côs*, *co as*=*cás*.

Débese, pois, escribir *cô*, *cá*, *côs*, *cás*, denotando a condición longa da vocal mediante o acento circunflexo.

Algús vólense do apóstrofo (*c'o*, *c'a*, *c'os*, *c'as*), pero xuzgamos preferibles as formas con circunflexo por mais esautas.

Tamén se pode usar *coa* por *ca* e *coas* por *cas*, que incesantemente fan moitos *co-a*, *co-as*.

A preposición clítica *co* xunta cō articulo indeterminante funde o *o* no *u*—con que empezan todas-as formas de este articulo—debido á proximidade dos referidos sons. O procedente, pois, xa que non se adouren as formas de contracción que resultan de escribir fonéticamente—e non hai razón fundamental en contrario—é que se representen as ditas formas denotando cō apóstrofo a perda do *o*: *c'un*, *c'unha*, *c'us*, *c'unhas*. Non queremos ser tan reformistas como para chegar a preconizar n'este particular a ortografía fonética, inda que o poidéramos assimilar ó da combinación de *co* y o articulo determinante. Por esta vez vámonos cā práctica unánime dos nosos escritores, en razón, precisamente, de esa mesma unanimidade.

Tratándose dos personais e dos demostrativos, o elemento *co* si non se quer deixar ínte-

gra a preposición, debe pôrse separado, a medio de un guión indicador da perda do *n*. Non procede a xunanza dos dous elementos na escritura sin o guión, porque así quedaria dúbida a pronunciación e teríase que acrarala valéndonos de acentos, o que non sería mais ventaxoso que a intercalación de aquel sino. Pol-o tanto, adoutaremos esta ortografía: *co-el*=*co-il*, *co-ela*, *co-elo*; *co-este*=*co-iste*, *co-ese*=*co-ise*, *co-aquel*=*coaquil*.

As formas *co-il*, *co-iste*, *co-ise* resultan mais eufónicas, por efecto da disimilación de vocás.

Hai quen emprega o apóstrofo en lugar do guión; pero, a mais de que os que tal fan son os menos, convén non esquecer que o apóstrofo denota elisión de vocás e non de consonantes.

Quinto caso.—O adverbio *non* diante os verbos que empezan por vocal e diante os pronomes *o*, *a*, *os*, *as* pode perder o *n* derradel-ro, de xeito parecido ó que sucede cā preposición *con*.

Ese adverbio *non*, si non se quer conservalo íntegro, convírtese diante o verbo que empéza por vocal en *no*—ou en *n* v. gr.: *no-habla*, *n'habla*. É preferible a segunda maneira por mais eufónica.

Diante os indicados pronomes *o*, *a*, *os*, *as* cabe que o adverbio *non* quede inalterable seguido de guión para indicar o enlace do *n* final cōs pronomes, ou ben que forme contracción *co-iles*.

Exemplos de cando *non* permanece inalterable: *non-o viron*, *non-a deixaron*, *non-os truxeron*, *non-as colleron*.

Cando *non* se contrai cōs pronomes estamos n'un caso ígoal ó de *cô*, *cá*, *côs*, *cás*.

Así temos: *no o*=*nô*, *no a*=*nâ*, *no os*=*nôs*, *no as*=*nás*.

Preferimos, pois, as formas *nô*, *nâ*, *nôs*, *nás*, contra as de apóstrofo que algús usan (*n'o*, *n'a*, *n'os*, *n'as*), as que, en todo caso, serían propias mais ben—si foran necesarias, que *nô* son—para denotar a redución *n* da preposición *en* cō articulo determinante; y admitimos tamén *noa* e *noas* analogamente a *coa* e *coas*.

Exemplos da contracción de *non* cōs pronomes *o*, *a*, *os*, *as*: *nô viron*, *nâ deixaron*, ou

noa deixaron, nós trougueron, nâs colleron ou noas colleron.

Sesto caso. A preposición *en* redúcese a *n* diante as palabras que empezan por vocal.

Si antecede ó artigo determinante, contráese *co-il* sin indicación algunha: *no, nas, nos, nas*. Exemplos: *vou no carro, estivo na feira, nin nos fladeiros, nin nas romarías.*

Si antecede a calquera outra palabra que empece por vocal, debe empregarse *cô* apóstrofo: *hayo faguer n'outro viaxe, non creio n-il.*

Séptimo caso. Os nomes, adxetivos, pronomes, verbos, advverbios, preposicións, conxuncións e interxeccións, no caso de seren proclíticos ante palabra de vocal inicial, non se empregarán nunca con apóstrofo pois éste, que sempre os deforma, pode n'algunha ocasión dificultar o sentido ou a claridade de aquelas palabras.

••

Como resúme estabreceremos as seguintes conclusións:

Primeira. Na escritura debe ser tendencia xeneral o respetar a integridade das palabras, non empregando o apóstrofo sinon en casos concreta e caracteristicamente definidos.

Segunda. Procede admitir estas contraccións sin apóstrofo:

a) Da preposición *de* y-o artigo determinante (*do, da, dos, das*).

b) Das formas pronominais *me, che, lle* con *o, a, os, as* tamén pronomes (*mo, ma, mos, mas; che, cha, chos, chas; llo, lla, llos, llas*).

c) Da preposición elítica *co* y-o artigo determinante (*cô, coa=câ, côs, coas=câs*).

d) Do adverbio elítico *no* côs pronomes *o, a, os, as* (*nô, noa=nâ, nós, noas=nâs*).

e) Da preposición *en* reducida a *n* diante o artigo determinante (*no, na, nos, nas*).

Terceira. Procede admitir estas contraccións con apóstrofo:

a) Da preposición *con* reducida a *c* y-o artigo indeterminante (*c'un, c'unha, c'us, c'unhas*).

b) Do adverbio *non* reducido a *n* diante os verbos que empezan por vocal *n'había, n'estaba*.

c) Da preposición *en* reducida a *n* diante calquer palabra de vocal inicial que non sexa o artigo determinante (*n'un, n'este, n'aquel, n'outro*).

Cuarta. Debe admitirse tamén a combinación da preposición elítica *co*, separada a medio de un guión, y-os pronomes persoais *el = il, ela, elo* (*co-el = co-il, co-ela, co-elo*) ou os demostrativos (*co-este = co-iste, co-ese = co-íse, co-aquel = co-aquíl*).

ANTONIO COUCEIRO FREIXOMIL •

